
„Cézár, én nem megyek”

„Cézár, én nem megyek.” – A magyar olvasónak Gyóni Géza halhatatlan versét juttatja eszébe – az italianista irodalomtörténésznek pedig *Federico De Roberto A félelem (La paura)* című elbeszélésének kulcsmondatát: „Hadnagy úr, én nem megyek” – *Ercole Ongaro Nemet mondani a Nagy Háborúra 1915–1918 (No alla Grande guerra 1915–1918)* című könyve.

A mai olvasót főleg az döbbeneti meg, milyen kevesen „mondtak nemet” a globális mészárlásra azokhoz képest, akik felpántlikázva, zenével-énekszóval, vidáman, lelkesen indultak ölni és meghalni a világtörténelem addigi legnagyobb és legértelmetlenebb háborújába. De azért voltak ilyen nemet mondók. Olaszországban is. Nekik állít emléket a Lodi-beli Jelenkori és Ellenállási Történelmi Intézet igazgatója. Nem csupán jól időzített mementó ez az első apokalipsziszról való centenáriumi megemlékezések sodrában, publikációk áradatában, hanem kései igazságszolgáltatás és jóvátétel is, rehabilitálása azoknak, akiket pacifista magatartásuk miatt gyávának bélyegeztek, hazaárulóként ítélték el. Pedig ha mindenki úgy tett volna, mint ők, ha minden behívott megtagadta volna a parancsot, akkor tízmillió ember szerte a világon nem halt volna meg feleslegesen. A kezdetben semleges Olaszország belépése a háborúba irredenta jelszavakkal, ám, a történész szóhasználatával, „imperialista” szándékokkal (9–13. o.), továbbá az, hogy a szerző adatai szerint a katonákra lesújtó eljárások, ítéletek és kivégzések számát tekintve „egyetlen nyugati országban sem érte el a büntető bíraskodás az elnyomásnak és az önkényességnek olyan fokát, mint Olaszországban” (26–27. o.), végül az elesettek rémítő száma („több mint 570 000 megölt olasz katona, amihez hozzá kell adni a fogságban meghalt 57 000 embert és a 60 000 eltűntet” – 275. o.) a háborús beavatkozást különösen tragikussá és gyűlöletessé tette az olasz nép számára. Figyelembe véve, hogy az irodalmár „gyujtogató, csóvás emberek” – elsősorban Gabriele D’Annunzio – szerepét az „interventismo”-ban a szerző is milyen fontosnak, meghatározónak ítéli (99. o.), meglehetősen érthetetlen az irodalmi és művészi pacifizmus mellőzése művében.

Ongaro a politikára koncentrált, kiváltképp három irányzatra: a szocialistákra, az anarchistákra és a katolikusokra. Kimutatja, hogy egyik sem volt egységes a háborúellenességben. Leginkább (az „abszolút semlegesség” jegyében) talán az Olasz Szocialista Párt ítélte el „Európa hatalmas emberi mézárszékké válását” (90., 135. o.), de neki is el kellett szenvednie – és kizárással megtorolnia – a napilapját, az *Avanti!*-t szerkesztő Benito Mussolini (a későbbi fasiszta diktátor) „interventismo”-ját (94–95. o.). Szerencsétlennek bizonyultak a párt egy némely jelmondatai is: a „Se nem csatlakozni, se nem szabotálni”, így Ongaro, „gyengének bizonyult és a pártot kivárásos helyzetbe hozta és azzal fenyegette, hogy szemlélője marad az eseményeknek” (132. o.). A „Le a hazával, le a háborúval, le Olaszországgal, le a hadsereggel!” (144. o.) igencsak ellenszenves lehetett a Risorgimento szabadságharcában pár évtizeddel azelőtt egyesült nemzetállam polgárainak, s „öngól” is volt a nacionalista vérontást a hazafisággal azonosítani. Nem voltak szerencsésebbek a „Hazátlanok” aláírással ellátott röplapok sem, melyeket anarchisták osztogattak (181. o.), belső harcban az „interventista anarchistákkal” (170. o.), merthogy ilyenek is akadtak. Szocialisták és anarchisták gyakran „összhangban” tűntek (183. o.) és tekintettek reménykedve az orosz forradalmárok példájára (161., 184. o.).

A katolikus pacifisták egészen másra figyeltek. Nekik óriási ösztönzést és intézményes támaszt jelentett XV. Benedek pápa békepártisága, aki a leghatározottabban és a legvilágosabban „fölsleges mézárslásnak” (inutile strage) minősítette a világháborút (198–199. o.) s akit „sok tábornok hangoosan átkozott”, békeszózatát Luigi Cadorna, a kegyetlenségéről hírhedt főparancsnok „a hadsereg hátbadöfésének” aposztrofálta, a kormány pedig „az ellenség üzeneteivel” rokonította, (200–201. o.), pásztorleveleket cenzúrázva (206. o.). Ugyanakkor az egyházat megosztotta, meggyengítette, semlegességét „feltételelessé” és felemássá tette hagyományos kötődése az „Istentől rendelt” államhatalomhoz, engedelmeskedése „Cézárnak” (82–90., 187–190. o.)

Miközben a frontkatonák gyakran öncsonkítással, szökéssel, „háborús neurózissal”, frontbarátkozással (*fraternizzazione*), a hátszágban maradtak – nők is – tüntetésekkel („Le a háborúval! A férjeinket akarjuk!”) és protest-dalokkal („Átkozott légy, Gorizia!”) válaszoltak a „fölsleges mézárslásra” (211–274. o.), legbátrabbak a magányos egyének voltak: a „Ne ölj!” parancsolatára lelkiismereti szolgálatmegtagadók, az emberszeretők, a humanizmus, az erkölcsiség, az erőszakmentesség elkötelezettjei. Ettore Archinti szobrász, aki „nem volt hajlandó parancsra emberre löni” s akit a hadbíró is „könnyek között” ítél el (106–111. o.); a tolsztojánus Luigi Lué;

a háborút „kollektív bűnként, a normális embert bűnözővé torzító törvényes emberölésként” visszautasító Amleto Monteverchi; Giovanni Gagliardi („Én nem fogok ölni!”); Alberto Long adventista lekipásztor; Remigio Cuminetti Jehova tanúja („Isten azt mondja nekem a Szentlélek által, hogy szeressem, ne gyűlöljem felebarátomat”), aki végül szanitécként tüntette ki magát bátorságával, önfeláldozásával; Guido Plavan („Isten azt parancsolta, hogy ne öljünk”); a „Dezertőr” címkét büszkén vállaló, antimilitarista eszméit külön füzetben hirdető Ugo Fedeli... (103–132. o.) Nem a halomra gyilkolt harcosok, a hősi halottnak kikiáltott szerencsétlen áldozatok, hanem ők voltak a Nagy Háború igazi hősei.

Ercole Ongaro: *No alla Grande guerra 1915–1918* (Nemet mondani a Nagy Háborúra 1915–1918), I libri di Emil, Bologna, 2015, 303 o.

Madarász Imre